

Nr 550

Av herr Ohlon m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående skolväsendets ordnande på realskolestadiet under övergångstiden före enhetsskolans genomförande m. m.

Propositionen nr 123 bygger på realskoleutredningens betänkande (SOU 1955: 33) och ansluter sig i huvudsak till dess förslag och principiella synpunkter. Utredningens tillsättande föranleddes enligt direktiven av behov av organisatorisk art. Såväl dess betänkande som propositionen präglas givetvis av detta förhållande. Det är rent organisatoriska argument, som skjuts fram på de avgörande punkterna. Huvudmotivet för utredningen har varit att skapa betingelser för en ännu starkare kvantitativ utveckling än hittills av den högre skolan, nödvändig på grund av *de stora årskullarnas krav*.

Vi vill i likhet med utredningen understryka de från ort till ort varierande möjligheterna att tillgodose detta behov av kvantitativ utveckling. Dessa variationer utgör ett mycket starkt motiv för att en lösning av hit-hörande problem sker genom utredningar och förslag på det lokala planet. Vi ansluter oss därför liksom departementschefen till det i utredningens alternativ A skisserade tillvägagångssättet vid utarbetandet av förslag till och fastställandet av organisationsplan inom skoldistriktet. *Den kommunala friheten* bör sålunda hävdas inom ramen för utredningens och propositionens huvudsyfte, nämligen att tillgodose de stora årskullarnas behov av utbildning.

De bestämmelser, som skall utarbetas för nu aktuella organisationsförändringar, bör alltså bygga på kommunal frihet. Eftersom syftet med dessa organisationsförändringar skall vara att tillgodose de stora årskullarnas utbildningsbehov, förutsätter vi dock liksom utredningen, att motivet för omorganisation av realskolan på en ort i första hand bör vara behov av kapacitetsökning och möjligheter att nå en sådan genom denna åtgärd. Där det efter en allsidig utredning visat sig, att detta behov och denna möjlighet inte föreligger bör — i överensstämmelse med utredningens på s. 173 i betänkandet deklarerade uppfattning — den nuvarande realskoleorganisationen i allmänhet bibehållas.

Utredningen har på s. 170 i betänkandet angett ett annat skäl för att bevara den nuvarande realskoleorganisationen på en ort. Det heter där:

Det är vidare med hänsyn till 1950 års giv i skolfrågan önskvärt, att den äldre organisationen bevaras i den utsträckning, som erfordras för jämförelser beträffande arbetsförhållanden och arbetsresultat, i den mån sådana är möjliga.

Såsom redan påpekats ovan bör realskolan inte omorganiseras, där behov av kapacitetsökning inte föreligger. Redan av detta skäl kommer alltså ett visst antal 5-åriga realskolor att bibehållas. Dessa kommer då emellertid huvudsakligen att finnas på platser, där befolkningsutvecklingen stagnerat och där expansion på olika områden således inte är att vänta. Om 5-åriga realskolor från enbart sådana orter skulle delta i den ovan nämnda jämförelsen, finge man från realskolehåll ett material, som ensidigt byggde på erfarenheterna i stillastående orter, där det kan antas, att förutsättningarna inte är desamma som i t. ex. expanderande industristäder. Det är därför önskvärt, att man vid bibehållandet av 5-åriga realskolor i syfte att göra jämförelser enligt 1950 års skolbeslut ser till att dessa kommer att bibehållas på orter med varierande struktur. Det bör sålunda finnas möjlighet att låta ett mindre antal medelstora städer med olika slag av näringsliv bibehålla och utveckla den nuvarande realskoleorganisationen. Denna möjlighet bör fastslås i de blivande bestämmelserna för den i propositionen föreslagna omorganisationen.

Med hänsyn till realskoleortens och grannkommunernas beroende av varandra bör vidare i bestämmelserna för realskolans omorganisation understrykas behovet av *interkommunal planering* vid lösandet av dessa frågor. Behovet av omorganisation av en realskola påverkas sålunda av möjligheterna att låta elever stanna kvar i klasserna 5 och 6 i hemortens skola utan att klassrumsbehovet ökas där. Möjligheterna att anordna förstärkningsundervisning i dessa klasser i grannkommunernas skolor inverkar också. En annan omständighet, som kan påverka behovet av omorganisation i huvudorten är, att man i grannkommuner kanske planerar försöksverksamhet med enhetsskola. Slutligen får man inte förbise det behov av samråd mellan "värdkommun" och "gästkommuner", som uppstår genom att terminsavgifterna slopas och en del av utgifterna för realskoleutbildning till de senare kommunernas barn läggs på den förra kommunen.

Om vi sålunda med hänsyn till behovet av kapacitetsökning för att tillgodose de stora årskullarnas utbildningsbehov anser en omorganisation av realskolan ofrånkomlig, vill vi dock understryka att den treåriga linjen kommer att vara *en krävande studieform*. Såväl Svenska skolläkarföreningen som Läroverkslärarnas riksförbund och Målsmännens riksförbund har i sina remissyttranden framhållit denna synpunkt. I utredningens betänkande och i propositionen har också viss hänsyn tagits härtill. Utöver vad som där anförts och föreslagits vill vi framhålla följande.

De större krav, som den treåriga realskolan kommer att ställa på både elever och lärare, motiverar beslut redan nu om en sänkning av *maximiantalet elever* i denna skolforms klassavdelningar från och med det läsår, då nybörjaravdelningar i större utsträckning kan börja inrättas, d. v. s. fr. o. m. 1958—59. Skälen för en sådan åtgärd samt dess förutsättningar och konsekvenser har ingående behandlats i vår principmotion angående det obligatoriska skolväsendet (II: 513 s. 21—25). Vi hänvisar till densamma även i fråga om det konkreta yrkandet på denna punkt.

Utredningen har föreslagit att särskild realexamen skall bli en fast del av realskolans organisation. Inte minst torde behovet av särskild realexamen komma att göra sig gällande inom den nya organisationen, säger utredningen på s. 228 i sitt betänkande. Vi tror i likhet med utredningen, att åtskilliga elever, som börjat på en treårig linje, kommer att behöva ett studiealternativ till fullständig realexamen. Det kan då vara naturligt för dem att efter 1³ övergå till en linje ledande till *särskild realexamen*. Givetvis kan de också genom *kvarsittning i 1³* beredas en lugnare studietakt fram till realexamen. En tredje möjlighet, som utredningen räknat med, är *övergång till 2⁴* och därefter fullständig realexamen på fyraårig linje. Enligt utredningen skall sådan övergång kunna ske "i mån av utrymme". Om detta innebär, att övergången skall ske inom ramen för det i befintliga fyraåriga linjer tillgängliga antalet platser, kan det emellertid i vissa fall innebära en begränsning av elevernas valfrihet. Det kan nämligen hända, att klassavdelningarna i 2⁴ inte kan ta emot flera elever. De elever i 1³, som behöver ett studiealternativ, skulle då ha att välja mellan kvarsittning och särskild realexamen på treårig linje, trots att de måhända ägde intellektuella förutsättningar för fullständig realexamen på fyraårig linje. Enligt vår mening bör utrymme beredas för övergång till 2⁴ i sådana fall. Det kan ske på så sätt, att klassavdelningarna i 1⁴ inte utnyttjas maximalt i syfte att reservera platser i 2⁴ för elever från 1³. Bättre torde det dock vara om skolöverstyrelsens rätt att medge inrättande av nya parallellavdelningar bibehålles för de fyraåriga linjerna även i den nya organisationen.

Departementschefen har på s. 139 i propositionen meddelat, att han "torde i annat sammanhang få för Kungl. Maj:t anmäla frågan om inträdesfordringarna i den nya realskolan". Såväl realskoleutredningen som skolöverstyrelsen har föreslagit 17 betygsenheter som *inträdesfordring* för den treåriga realskolan. Med hänsyn till skolformens svårighetsgrad anser vi det rimligt att kräva denna betygssumma för inträde.

Utredningen har föreslagit och departementschefen har tillstyrkt, att *de praktiska realskolorna* skall bibehålla sin nuvarande fyraåriga läroång, dock med möjlighet för huvudmannen att övergå till treårig läro-

kurs. Vi vill inte motsätta oss den sistnämnda möjligheten men kan inte underlåta att understryka svårigheten att nå tillfredsställande resultat vid treårig studiegång i praktiska realskolor. De praktiska läroämnena är oftast av den karaktären, att de kräver icke blott teoretiska kunskaper utan även en betydelsefull manuell färdighet, vilket fordrar inövning under en längre tid för att eleverna skall kunna uppnå en sådan skicklighet, att de kan göra goda insatser i arbetslivet. Som exempel på läroämnen av detta slag kan nämnas verkstadsarbete, ritteknik med beskrivande maskin- och byggnadslära, maskinskrivning, stenografi, sömnad och hushållsgörsmål.

I den nya, krävande skolorganisationen skall lärarna föra fram eleverna till samma studiemål, som uppställts i den femåriga realskolan resp. sjuåriga flickskolan. Om de skall lyckas härmed, måste de besitta en teoretisk och praktisk utbildning, som inte är underlägsen den som f. n. erfordras av lärarna på det högre realskolestadiet. På detta stadium omhänderhas i princip undervisningen av adjunkter samt — i mindre utsträckning — av ämneslärarinnor och ämneslärare. Vi förutsätter, att någon sänkning av lärarkompetensen jämfört med nuvarande förhållanden icke genomföres.

Realskoleutredningen visar, att arbetsbördan för lärarna i läroämnen kommer att avsevärt öka vid en övergång till treårig realskola resp. femårig flickskola. Departementschefen föreslår, att en ändrad tjänstgöringsskyldighet för lärarna skall fastställas först efter förhandlingar med vederbörande personalorganisation. Vi utgår ifrån att dessa förhandlingar leder till en ändring i tjänstgöringsskyldigheten, som möjliggör för lärarna i den nya skolorganisationen att ägna den tid åt förberedelse av lektioner, rättning av skrivningar, elevvård och annat icke schemabundet arbete, som är nödvändig för att eleverna trots den komprimerade studiegången skall nå fram till goda studie- och bildningsresultat.

Farhågor har yppats, att omorganisationen av skolväsendet skall medföra arbetslöshet och förflyttningar av läroverkslärare under övergångstiden. Vi anser det givet, att omorganisationen genomföres på sådant sätt, att tillgängliga kvalificerade lärare fullt utnyttjas. Förflyttning av lärare bör i möjligaste mån undvikas. Hänsyn bör tagas till skäligen önskemål om tjänstgöring på oförändrad bostadsort. Om förflyttningar i enstaka fall ändå måste vidtagas, bör flyttningersättning utgå till de berörda lärarna.

För de mindre skolorna är det särskilt viktigt, att nuvarande lärare kan behållas vid skolorna, särskilt då endast en lärare har kompetens att undervisa i ett speciellt ämne. Detta gäller ju alla övningslärare. Då folkskolornas lärarbehov samtidigt utökas, kommer i fortsättningen större möj-

ligheter för fyllnadstjänstgöring i folkskolan att finnas. Detta gäller ej minst övningslärarna.

Möjlighet till fyllnadstjänstgöring torde nu huvudsakligen endast finnas för slöjdlärare och lärare i hushållsgöromål.

Skolöverstyrelsen påpekar särskilt svårigheterna för musiklärarna och anser, att realskolorna skall få flera timmar i instrumentalmusik. Samma påpekande måste emellertid utsträckas att gälla även tecknings- och gymnastiklärare. Det är minst lika viktigt att dessa lärare kan behållas vid de högre skolorna. Skolorna bör få större tilldelning av timmar för frivillig teckning och dessutom bör timmar kunna tilldelas för hållningsgymnastik och frivillig gymnastik.

Motionärerna är medvetna om att konsekvenserna av framför allt fyllnadstjänstgöringen i folkskolorna är svåra att överblicka och anser därför att hela frågan om övningslärarnas tjänstgöring måste bli föremål för direkta förhandlingar mellan vederbörande statliga och kommunala myndigheter samt de ifrågavarande lärarnas fackliga organisationer.

För att möta behovet av lokaler vid ökning av antalet klassavdelningar i nybörjarklasserna torde såväl vid som utan organisationsändring vissa skoldistrikt vilja begagna sig av provisoriska byggnader. Detta har också förutsatts av realskoleutredningen. I anslutning till vad vi i motionen II: 513 framhållit om behovet av s. k. klassrumspaviljonger, uppförda utanför byggnadskvoten, vill vi understryka det berättigade i att vid en tillfällig elevansvällning möta de stegrade lokalbehoven med sådana provisorier. Vi föreslår därför att för ändamålet anvisas tre milj. kronor för budgetåret 1956/57.

Vi hemställer,

att riksdagen vid behandlingen av prop. 123 beslutar i enlighet med vad i föreliggande motion anförts, samt

att riksdagen under 8:e huvudtiteln till Bidrag till vissa byggnadsarbeten inom det allmänna skolväsendet för budgetåret 1956/57 anvisar ett i jämförelse med propositionen med tre miljoner höjt förslagsanslag av inalles 65 800 000 kronor.

Stockholm den 6 april 1956

Sven Em. Ohlson

Gust. Sundelin

Rudolf Boman

Ragnar Huss

Hugo Osvald